

abstrakt | abstract ▷

Predkladaný článok si kladie za cieľ vniesť viac svetla do problematiky izieb revolučných tradícií v socialistickom Československu, a to skúmaním rôznych aspektov budovania a existencie izieb revolučných tradícií na úrovni všeobecnej. Čitateľ sa môže dozvedieť viac o základných rysoch vzniku a fungovania izieb tradícií v Československu, má možnosť dočítať sa o dôležitom, no často úplne nevyjasnenom vzťahu izieb tradícií a oficiálnych múzejných inštitúcií, či zoznámiť sa s hlavnými metodickými zásadami presadzovanými pri zakladaní izieb tradícií.

This article aims to shed more light to the issue of halls of revolutionary traditions in the socialist Czechoslovakia, examining different aspects of its building and existence on the general level. The reader can learn more about basic outline of formation and functioning of halls of revolutionary traditions in Czechoslovakia, he can also read about important – but often unexplained – relationship between halls of revolutionary traditions and official museum institutions and can get acquainted with main methodological principles supported in setting up halls of revolutionary traditions.

Mgr. Martin Vitko (*1990)

Absolvent histórie a muzeológie Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, kde momentálne pôsobí ako doktorand na Historickom ústave. Zaoberá sa modernými dejinami s dôrazom na obdobie rokov 1939–1948, ako aj vybranými aspektmi problematiky socialistického múzejníctva v Československu.

text: Martin Vitko, foto: Zemský archív v Opavě

Fenomén izieb revolučných tradícií v socialistickom Československu

Éra socialistického Československa (ďalej ČSR), oficiálne ohraničená začiatkom 60. a koncom 80. rokov minulého storočia, sa celú dobu vyznačovala úzkou naviazanosťou ČSR na Sovietsky zväz (ďalej ZSSR), ktorá ovplyvňovala v podstate všetky aspekty života spoločnosti. V čs. legislatíve bola oficiálne zakotvená vedúca úloha komunistickej strany, čo z nej robilo hlavnú predstaviteľku moci v krajine. Vzhľadom na rôznorodosť myšlienkových názorov, ovplyvnených skúsenosťami niekoľkých generácií obyvateľstva s rôznymi formami vlády, vystala pred Komunistickou stranou Československa (ďalej KSČ) potreba systematicky formovať myslenie spoločnosti „správnym smerom“. Do tohto spoločného úsilia boli zapojené prakticky všetky inštitúcie pôsobiace na poli výchovno-vzdelávacom, teda aj múzeá. Oficiálna ideológia sa nielenže stala nutnou súčasťou snáď každej múzejnej expozície, sprevádzala tiež obyvateľstvo v podstate na každom kroku. Dochádzalo i k výraznej kontrole a regulácii, stanoveniu určitých presadzovaných či naopak nežiaducich tém a pod. Okrem tradičných inštitúcií a médií sa v oblasti ideovo-výchovnej objavili aj ďalšie, nové zariadenia, ktoré mali zohrávať výraznú úlohu pri formovaní názorov spoločnosti a šírení propagandy.¹ Jedného z takýchto činiteľov, majúcich za úlohu ovplyvňovať myslenie obyvateľstva a vychovávať ho v „správnom duchu“, predstavovali izby revolučných tradícií (ďalej IRT) – zariadenia, ktoré sú pre mnohých pamätníkov nerozlučne späté práve s obdobím minulého režimu.

V rámci hľadania definície pojmu „izby revolučných tradícií“ v jednej z encyklopédií by bolo možné nájsť tvrdenie, že sa jedná o „zariadenia muzeálneho charakteru“, ktoré popularizujú

dejiny robotníckeho hnutia, boj proti fašizmu či oslobodenie sovietskou armádou, s dôrazom na miestne revolučné a pokrokové tradície.² Jeden z autorov neskorších príručiek k budovaniu IRT, František Skřivánek, zas izbu tradícií rozumel ako expozičnú plochu na inštaláciu väčšieho množstva sústredeného materiálu, ktorá účinne dokumentuje a znázorňuje revolučnú minulosť i socialistickú prítomnosť.³

Táto definícia by mohla v istom smere pripomínať popis múzea. Avšak ak by sa porovnávala s dobovými vymedzeniami pojmu „múzeum“ dali by sa tam nájsť isté, nie zanedbateľné odlišnosti.⁴ Izby tradícií síce zjavne mali s múzeami podobnú funkciu na poli výchovno-vzdelávacom, avšak kládli dôraz len na vybrané, prísne selektované aspekty – tzv. tradície. Takisto v žiadnom prípade nemožno o IRT hovoriť ako o ústavoch či vedeckých inštitúciách (ktorými na druhej strane múzea byť mali), nakoľko poslanie izieb tradícií nebolo odborné, výskumné, ale čisto prezentačné, propagandistické. A dalo by sa pokračovať ďalej, poukázať na ďalšie záležitosti, avšak pre potreby uvedomenia si základných rozdielností medzi izbami tradícií a múzeami by toto na úvod mohlo stačiť.

Podľa Františka Skřivánka potom existovali aj isté varianty či modifikácie IRT. Predovšetkým sem patrili tzv. **kútiky revolučných**

² Izby revolučných tradícií. In: *Encyklopédia Slovenska*. II. zväzok, E.-J. Bratislava: Veda, 1978, s. 468.

³ SKŘIVÁNEK, František. *Izby revolučných tradícií v ROH*. Bratislava: Práca, 1982, s. 10.

⁴ Definícia múzea od Jiřího Neustupného (1968): „Múzeum je inštitúcia, jež v rámci vědního oboru nebo skupin oborů cílevědomě shromažďuje a uchovává přenesené hmotné (věcné, předmětové), resp. mrtvé prameny poznání přírody a společnosti. Při práci vědecké a vědecko-osvětové, především výstavní, používá vedle těchto pramenů i jiné, jež ze stejného vědního oboru uchovávají příbuzné instituce.“ A Anny Gregorovej (1984): „Múzeum je ústav, v ktorom sa zákonite uplatňuje a realizuje osobitý vzťah človeka ku skutočnosti, spočívajúci v cielavedomom a systematickom zhromažďovaní, uchovávaní a všestranom vedeckom i kultúrno-výchovnom využívaní takých vybraných mobilných (najmä trojrozmerých predmetov), ktoré sú hmotnými dokladmi vývinu prírody a spoločnosti.“ STRÁNSKÝ, Zbyněk. *Zbyslav. Úvod do štúdia muzeologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 120–121.

¹ Pre viac informácií k ideovo-výchovnému pôsobeniu kultúrnych inštitúcií v období socialistického Československa, a to predovšetkým vo sfére múzejnej, pozri bližšie ŠPĚT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988; DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945–1989*. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005. Dizertačná práca. Vedúci práce doc. PhDr. Karel Boženek, Ph.D.

tradií. Jednalo sa o panelové tabule, na ktorých bolo možné usporiadať získaný materiál v menšom rozsahu. Ich najväčšou prednosťou teda bola nenáročnosť na priestorové možnosti, ktorá predurčovala ich jednoduché zriaďovanie všade, kde sa stretávalo viac ľudí, aby tak mohli upútať ich pozornosť. Popri izbách a kútikoch tradícií ešte jestvovali aj **pamätné izby**, ktoré vyššie zmieňovaný autor definuje ako osobitné miestnosti, v ktorých mali byť umiestnené príslušné dokumenty zo života, práce a bojov význačných osobností z politickej, kultúrnej a vedeckej oblasti. Zvykli sa zriaďovať tam, kde sa tieto osobnosti narodili, žili či pracovali. Odporúčalo sa tiež vytváranie pamätných izieb s národopisnou tematikou.⁵

Vzhľadom na povojnové začlenenie Československa do sféry vplyvu Sovietskeho zväzu nie je až tak prekvapujúce, že ako vzor pre budovanie izieb revolučných tradícií poslúžila pre Československo práve táto východná veľmoc. V ZSSR mali s takouto formou politicko-výchovného a ideového účinkovania skúsenosti už od medzivojnového obdobia. V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch boli potom IRT súčasťou siete tzv. miestnych ľudových múzeí, vytvorenej mimo sieť štátnych múzeí. Kvôli pomerne veľkým vzdialenostiam miest a obcí v ZSSR sa IRT budovali účelne, aby boli doplnkom práve malému počtu štátnych múzejných inštitúcií. Ich úlohou bolo zaoberať sa históriou mesta, podnikú alebo nejakej ustanovizne a doplniť tak celkový obraz rozvoja socialistickej spoločnosti. Základné kritérium pre miesto ich budovania bola nadpriemernosť činnosti konkrétnej organizácie či inštitúcie, jej revolučné alebo pokrokové tradície a tvorivé úspechy vo formovaní socialistickej spoločnosti. Nevznikali preto náhodne, z formálnych dôvodov (napr. z príležitosti nejakého okrúhleho výročia), ale ako uvádza Václav Pubal: „... ze skutečné vnitřní potřeby sovětských občanů, hrdých na svou vlast, jejích ochránců i budovatele – bojovníky za vítězství socialismu.“⁶ Tým bola určená i funkčnosť politicko-výchovného pôsobenia tohto druhu zariadení. Podľa jednotlivých druhov IRT sa jednalo o formovanie školskej mládeže, učňov či mladých robotníkov, nováčikov základnej vojenskej služby atď. Pri rôznych príležitostiach a besedách sa tu však mali stretávať i akýkoľvek ďalší obyvatelia, čím tieto politické a kultúrne zariadenia získavali široký spoločenský dosah.⁷

Budovanie izieb revolučných tradícií v Československu teda priamo vychádzalo zo sovietskych skúseností. Napriek tomu v ňom možno badať určité špecifiká. Vzhľadom na hustejšiu sieť múzeí a galérií nejestvovala v Československu taká potreba vytvárania IRT ako v ZSSR. Takisto samotné múzeá sa v zmysle oficiálnych línií a programov snažili sústrediť na historické revolučné a pokrokové tradície v rámci svojich vlastných prezentačných aktivít, a spočiatku sa teda iba v minimálnej miere venovali odbornej pomoci pri zakladaní IRT. Václav Pubal preto uvádza, že prvé izby revolučných tradícií sa v Československu budo-

vali živelne, a to pri vojenských útvaroch.⁸ V 70. rokoch na tieto aktivity potom v širšej miere nadviazal Socialistický zväz mládeže (ďalej SZM), najmä z príležitosti rôznych stranických či iných pre režim významných výročí. Obdobie normalizácie v Československej socialistickej republike (ďalej ČSSR) predstavovalo taktiež dobu rozmachu budovania IRT v podnikoch a závodoch. Dôvod k tomu možno nájsť v celkovej politicko-spoločenskej situácii, v snahách upevniť vplyv komunistickej strany a s tým súvisiacim kladením väčšieho dôrazu na tradície spoločnosti, revolučné

i budovateľské. Nezanedbateľný prínos k ďalšiemu zakladaniu izieb tradícií mala aj činnosť krajských a okresných komisií regionálnych dejín KSC, najmä v oblasti zhromažďovania dokumentačného materiálu, ale tiež istého dohľadu nad budovaním IRT.⁹

Prakticky celé obdobie 70. a 80. rokov možno potom označiť za dobu hlavného rozmachu a pôsobenia izieb revolučných tradícií. Zriaďované boli na rôznych miestach, predovšetkým v školách, poľnohospodárskych či priemyselných závodoch, pri útvaroch vojska alebo bezpečnosti, miestnych národ-

ných výboroch, rôznych orgánoch komunistickej strany, Zväze protifašistických bojovníkov atď.¹⁰

Pri ich budovaní sa však v mnohých prípadoch vyskytli nedostatky, na ktoré bolo taktiež upozorňované. Najväčšie sa týkali nevyhovujúcich priestorových podmienok, tematickej jednotvárnosti IRT, nižšej úrovne

⁵ SKŘIVÁNEK, František. *Izby revolučních tradicí v ROH*. Bratislava: Práce, 1982, s. 10–11.

⁶ PUBAL, Václav. *Síně revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 8.

⁷ Ibidem, s. 7–9; LEFNEROVÁ, Libuše. Budování síní tradic. *Vlastivědný věstník moravský*. 1979, roč. XXXI, č. 2, s. 217. Pozri tiež NEUBAUER, Jiří. *Budujeme síně a koutky revolučních tradic*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 87–89.

⁸ Konkrétne obdobie budovania prvých izieb tradícií v armáde sa žiaľ nepodarilo dohľadať. Vznikali však zrejme už v priebehu 50. rokov, a to v súvislosti s rozsiahlejšou transformáciou čs. ozbrojených síl podľa sovietského vzoru. Práve v ZSSR totiž zohrávali revolučné tradície v rámci osvetly vojska významnú úlohu. PUBAL, Václav. *Síně revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 10.

⁹ Ibidem, s. 9–12; LEFNEROVÁ, Libuše. Budování síní tradic. *Vlastivědný věstník moravský*. 1979, roč. XXXI, č. 2, s. 217–218. O úlohe konkrétnej okresnej komisie regionálnych dejín pri budovaní IRT sa vo svojom príspevku zmieňuje napr. Milan Chumchal. Blížšie pozri CHUMCHAL, Milan. *Síně tradic Lidových milic v Přerově. Muzejní a vlastivědná práce*. 1984, roč. XXII, č. 3, s. 134.

¹⁰ LEFNEROVÁ, Libuše. Budování síní tradic. *Vlastivědný věstník moravský*. 1979, roč. XXXI, č. 2, s. 217–218. Pozri tiež DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945–1989*. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005, s. 180. Dizertačná práca. Vedúci práce doc. PhDr. Karel Boženek, Ph.D.

ich výtvarného spracovania, ale aj slabej propagácie či nedostatkov v sprístupnení verejnosti. Súviseli predovšetkým s pretrvávajúcou živelnosťou resp. prenáhlenosťou ich vzniku, čo malo potom následky aj v ich neadekvátnom využívaní.¹¹

Úpadok izieb revolučných tradícií je potom v drvivej väčšine prípadov spojený s rokom 1989 a zánikom monopolu komunistického režimu v Československu. V súčasnosti ich existuje už len nepatrné množstvo; istú kontinuitu však možno badať v rámci ozbrojených síl Slovenskej republiky, kde dodnes fungujú tzv. siene cti a slávy.¹²

Ako už bolo spomenuté, IRT vznikali v rámci rôznych inštitúcií či organizácií. V tomto zmysle je možné rozdeliť ich do niekoľkých skupín. Prvými zástupcami IRT v Československu boli tzv. izby bojových tradícií, zriaďované podľa sovietskeho vzoru v rámci útvarov Československej ľudovej armády (ďalej ČSLA). Za úlohu mali vyzdvihovať vybrané revolučné a bojové tradície vojenskej histórie a prezentovať ich v duchu pevných ideových základov marxizmu-leninizmu a politiky KSČ. Medzi týmito tradíciami zastával kľúčovú pozíciu predovšetkým protifašistický odboj v období druhej svetovej vojny, a to jednak odboj domáci (s dôrazom na Slovenské národné povstanie, Májové povstanie českého ľudu a pod.), ale aj zahraničný.¹³

Významný medzník v budovaní armádnych IRT predstavuje rok 1974, kedy došlo k vydaniu **Smerníc ministra národnej obrany a náčelníka hlavných politických zpravý ČSLA k výchove v duchu revolučných a bojových tradícií pracujúcich ľudí, Komunistickej strany Československa a Československé ľudové armády**, stanovujúcich úlohy na tomto poli výchovy. V rovnakej dobe bola vydaná i dvojdielna metodická publikácia **Síně bojových tradícií**, kde sa zúžitkovali dovtedajšie skúsenosti z vytvárania izieb a kútikov tradícií. V mnohých prípadoch bolo snahou ich tvorcov slúžiť nielen k výchove vojakov

základnej služby a veliteľského zboru, ale často i k výchove školskej mládeže a obyvateľov v mieste sídla posádky.¹⁴

Popri ČSLA bol ďalšou významnou organizáciou, ktorá vo veľkej miere zriaďovala izby či kútiky revolučných, bojových, pracovných a internacionálnych tradícií, Socialistický zväz mládeže. Základy rozsiahlejšieho vytvárania týchto IRT sa viažu k 50. výročiu založenia KSČ a XIV. zjazdu tejto ústrednej politickej strany v Československu (1971). Pri tejto príležitosti bolo zozbierané väčšie množstvo dokumentačného materiálu, ktoré našlo uplatnenie práve vo vznikajúcich IRT. Ďalším podnetom k väčšiemu rozmachu izieb a kútikov tradícií boli opatrenia schválené v rámci III. plenárneho zasadania ÚV SZM, ktoré zdôrazňovali nutnosť zakladania IRT pri zväzových orgánoch a organizáciách, a to za spolupráce s hospodárskymi orgánmi, orgánmi Revolučného odborového hnutia (ďalej ROH) či Národného frontu. Mali sa stať „symbolickými miestami, kde by mali byť skladávané sľuby pionýrů, prijímaní noví členové SSM, slavnostne odevzdávaná svazácká vyznamenání a organizovaná slavnostná shromáždění.“¹⁵ Medzi ďalšie impulzy k zakladaniu izieb tradícií a rozvíjaniu ich politicko-výchovnej činnosti v mládežníckom hnutí patrili akcie k 30. výročiu oslobodzovania Československa (1974–1975), 80. výročiu narodenia Klementa Gottwalda a XV. zjazdu KSČ (1976), či 60. výročiu vzniku Československa (1978). Koncom 70. rokov možno tiež badať isté zjednocovacie organizačné kroky zo strany ÚV SZM, ktorý inicioval jednak prieskum stavu IRT v jednotlivých okresoch, ale aj prieskum priamej účasti mládežníckych organizácií na ich budovaní alebo udržiavaní. Taktiež došlo k vydaniu viacerých metodických publikácií k problematike revolučných tradícií alebo budovania IRT či kútikov revolučných tradícií vo všetkých organizáciách.¹⁶

Sedemdesiate roky minulého storočia sa niesli v znamení väčšieho rozmachu budovania IRT aj v závodoch. Východiskom boli potreby a možnosti jednotlivých podnikov, ktoré pripravovali akcie viažuce sa k určitému historickému alebo budovateľskému výročiu konkrétneho závodu či spoločnosti všeobecne. Medzi ďalšie dôvody patrila tiež snaha o dokumentovanie a výstavné prezentovanie družobných vzťahov alebo potreba propagácie vlastných výrobkov, hlavne pre zahraničný obchod. Silný vplyv mala i rozmáhajúca

sa činnosť Komisie pre dejiny závodov v ČSSR¹⁷, a to na rôznych úrovniach – ústrednej, krajskej, okresnej či podnikovej. V niektorých krajoch boli prijaté stranice a odborárske uznesenia, určujúce konkrétne podniky, ktorých históriu je potrebné prednostne spracovať a pokračovať tak v ďalšom budovaní IRT.¹⁸ Práve ROH venovalo problematike revolučných tradícií značnú pozornosť a mimoriadne aktívne sa podieľalo na vytváraní pamätných izieb a kútikov v závodoch.¹⁹

Medzi kľúčové otázky fungovania izieb revolučných tradícií je vymedzenie ich vzájomného pomeru s oficiálnym múzejným sektorom v Československu. Potrebným sa javí predovšetkým objasniť, či IRT počas svojej existencie niekedy patrili do oficiálnej múzejnej siete ČSSR alebo nie; prípadne za akých podmienok sa mohli na odbornej múzejnej práci spolupodieľať.

Izby tradícií spočiatku vznikali živelné a prakticky nekoordinované. V podstate prvým významnejším dokumentom múzejnej sféry, do ktorého mohli byť IRT zakomponované, bol zákon č. 54/1959 o múzeách a galériách. Istú paralelu s problematikou izieb tradícií však možno badať iba v jeho piatom paragrafe, pojednávajúcom o tzv. miestnych pamätníkoch, ktoré sa definíciou nápadne ponášajú na tzv. pamätné izby²⁰: „Krajskou sieť múzeí a galérií dopĺňujú miestni pamätníky, ktoré jako zařízení místních národních výborů sa zaměřují na význačné události nebo osobnosti.“²¹ Zákon problematiku miestnych pamätníkov však ďalej nerozvádza. Takisto sa nepodarilo zatiaľ nájsť ani žiadne dokumenty, ktoré by naznačovali konkrétne kroky, alebo aspoň snahu zakomponovať IRT do tohto najnižšieho prvků čs. múzejnej siete.

S rozmachom izieb tradícií v 70. rokoch však postupne zosilnela i potreba vniesť do tejto

¹¹ KALUS, Jaromír, ŽÁČEK, Rudolf. Muzeum a síně revolučních tradic. *Metodický zpravodaj pro vlastivědu v Severomoravském kraji*. 1980, č. 3, s. 15–16; LEFNEROVÁ, Libuše. Budování síní tradic. *Vlastivědný věstník moravský*. 1979, roč. XXXI, č. 2, s. 218.

¹² Pozri napr. *Metodické pokyny k tvorbe obsahu síní cti a slávy v OS SR* [online]. Liptovský Mikuláš, 2011. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.osveta.mil.sk/data/files/2529.pdf>>. Ďalším príkladom môže byť Izba ľudových a revolučných tradícií v slovenskej obci Cigeľ. Blížišie viď. Pamätná izba. Cigeľ. *Oficiálne stránky obce* [online]. 2012. Posledná aktualizácia 09. 10. 2012 [cit. 2014-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.cigel.sk/pamatna-izba.phtml?id3=76209>>.

¹³ Na tomto mieste je vhodné poznamenať, že tradície zahraničného odboja boli účelovo zúžené iba na pôsobenie čs. vojenských jednotiek na východnom fronte. Blížišie k revolučným bojovým tradíciami v armáde napr. MATIČKA, Václav. *Vojenství a revoluční bojové tradice*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1979.

¹⁴ ZITTA, František. Síně bojových tradic a výchova mladé generace. *Historie a vojenství*. 1974, č. 6, s. 119–123; PUBAL, Václav. *Síně revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 10.

¹⁵ NEUBAUER, Jiří. *Budujeme síně a koutky revolučních tradic*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 91.

¹⁶ Ibidem, s. 91–94; PUBAL, Václav. *Síně revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 10–11. Blížišie pozri NEUBAUER, Jiří. *Výchova v duchu revolučních a internacionálních tradic v SSM*. Praha: Mladá fronta, 1978, s. 5–18.

¹⁷ Komisia pre dejiny závodov v ČSSR mala za úlohu vytýpovať tie podniky a závody (prípadne celé priemyselné odvetvia), kde mala byť prednostne realizovaná komplexná dokumentácia výstavby socializmu. Popri tom tiež poskytovala odbornú poradenskú činnosť pri budovaní vzorových IRT. PUBAL, Václav. Dokumentace období socialismu muzejními prostředky. In: OTTOMANSKÁ, Helena. *Učební texty pro školení komisí dějin závodů: k sítím revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1985, s. 14.

¹⁸ PUBAL, Václav. *Podniková - závodní muzea a síně revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1986, s. 5–6; PUBAL, Václav. *Síně revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 11–12.

¹⁹ Blížišie pozri KREJBYCH, Josef. Podíl ROH na budování a využívání podnikových muzeí a síní revolučních tradic. In: OTTOMANSKÁ, Helena. *Učební texty pro školení komisí dějin závodů: k sítím revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1985, s. 15–27.

²⁰ Za zmienku stojí, že „pamätní síně“ figurovali už v kategorizácii múzejných inštitúcií za 1. ČSR. Blížišie pozri ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I.* (do roku 1945). Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 79.

²¹ Česká republika. Zákon č. 54 ze dne 9. července 1959 o muzeích a galériích. In: *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1959, částka 22, s. 175.

formy politicko-výchovného pôsobenia istú organizáciu. V jednom z najdôležitejších materiálov, ktoré určovali vývoj čs. múzejníctva v období nárastu ich budovania, **Zásadách rozvoje českého múzejníctví**, však nejakej konkrétnej zmienky o nich nenájdeme.²² Naproti tomu, ako uvádza pracovníčka krajského národného výboru v Brne Libuše Lefnerová, tvorcovia IRT sa mohli oprieť o iný dokument z rezortu kultúry, a to **Politicko-organizační opatření k budování expozic novějších dějin a současnosti v muzeích ČSSR** (1974), ktoré stanovovali i realizačný postup budovania izieb revolučných a bojových tradícií.²³

Na stránkach periodika **Muzejní a vlastivědná práce** v r. 1977 významný čs. múzejník Jiří Špět už izby tradícií radí medzi tzv. špecializované expozície. Pritom však zdôrazňuje: „*Nejde zpravidla ovšem o expozice muzejního charakteru, [...] nevznikají ani jako plánovitá součást budovaného systému expozic dělnického revolučního hnutí a výstavby socialismu v muzeích a nejsou proto organickou součástí muzejní sítě.*“²⁴ Ani viaceré ďalšie významné materiály z tejto doby, ovplyvňujúce oblasť múzejníctva v ČSSR, ako napr. **Zásady spolupráce muzeí a galerií se školami, výchovnými zařízeními a mládeží** (1977)²⁵ či **Směry a výhledy dalšího rozvoje muzeí a galerií v ČSSR** (1979)²⁶ samotné IRT podrobnejšie nereflektovali. Pritom jestvovali hlasy resp. požiadavky, zasadujúce sa o vyjasnenie otázky budovania izieb tradícií s rezortmi kultúry, školstva či vnútra, a teda o vymedzenie vzájomného vzťahu IRT na strane jednej a múzeí, škôl a archívov na strane druhej.²⁷

Začiatkom 80. rokov však vznikli niektoré podstatné dokumenty, ktoré pôsobenie izieb tradícií priamo ovplyvnili. Myslia sa tým predovšetkým **Zásady zabezpečení komplexní dokumentace období výstavby socialismu**, schválené vládou ČSSR v r. 1981.²⁸ Časovým

záberom sa týkali práve doby po skončení druhej svetovej vojny, ale i obdobia, kedy sa vytvárali „revolučné predpoklady“, teda rokov 1939–1945. Podľa nich hlavnou úlohou jednotlivých rezortov, spoločenských organizácií a národných výborov bolo zaistiť sústavnú dokumentáciu vývoja spoločnosti. Konkrétne múzejné doklady a príslušná dokumentácia mala byť sústredená v dokumentačných centrách múzejného typu – rezortných podnikových (závodných) múzeách, izbách revolučných tradícií, pamätných izbách, vzorkovníach a pod. Prípadne mohli byť odovzdávané múzeám rezortu kultúry podľa miestnej a predmetovej príslušnosti. Tým pre organizácie, ktoré nemali vlastné dokumentačné centrá múzejného typu a ani ich neplánovali vybudovať, vznikla povinnosť ponúknuť doklady múzejnej hodnoty podľa špecializácie alebo miesta príslušnému múzeu ministerstva kultúry k prevzatíu.²⁹ Toto uznesenie malo teda dopad predovšetkým na tie IRT, ktoré boli viazané na hospodárske podniky či závody.

Vlastné riešenie tohto zámeru však vyžadovalo vydanie príslušných metodických a realizačných pokynov. Jedným z najdôležitejších boli **Zásady jednotné sítě muzeí, galerií a špecializovaných expozic**, pochádzajúce z dielne ministerstva kultúry (1981).³⁰ Uvádza sa v nich, že popri sieti múzeí a galérií (v rámci ktorej sú uvedené i podnikové múzeá a vzorkovne) má existovať ešte i sieť špecializovaných expozícií, teda sústava expozícií prezentujúcich v komplexnom pohľade vývoj prírody a spoločnosti, ako aj tvorivej ľudskej práce. Pre zaradenie do tejto siete je rozhodujúce obsahové (tematické) zameranie expozície, bez ohľadu na jej zriaďovateľa a spôsob riadenia. Budovanie nových špecializovaných expozícií sa malo diať len so súhlasom príslušného krajského národného výboru a po vyjadrení ministerstva kultúry. Izby tradícií mohli spadať do niektorej z týchto kategórií, avšak vyslovene spomenuté v týchto zásadách neboli.³¹ Iným dokumentom, ktorý upravoval pôsobenie múzeí v ČSSR boli potom **Zásady profilace, oborového zaměření a špecializace muzeí – síť špecializovaných muzeí a špecializovaných muzejních pracovišť** (1982).³² I tu by sme ale priamu zmienku o IRT hľadali márne.

Prvýkrát na najvyššej úrovni riešilo teda problémy izieb revolučných tradícií v podnikoch spomínané vládne uznesenie **Zásady zabezpečení komplexní dokumentace období výstavby socialismu**. Václav Pupal si vzhľadom k nemu dovolil upozorniť, že ak by došlo k povereniu nejakej IRT funkciou dokumentačného centra príslušného závodu, bolo by nutné jej dovtedajšiu pôsobnosť rozšíriť, doplniť a ekonomicky či personálne zaistiť. Takisto by podľa neho bolo pri zakladaní nových IRT nutné zodpovedne zvážiť, či nie je lepšie vybudovať skôr múzejnú inštitúciu, ktorá by sa stala súčasťou celonárodnej siete múzeí a galérií a plnila by všetky funkcie z toho pre ňu vyplývajúce.³³

Ten istý autor v jednej zo svojich prác o podnikových múzeách tiež uvádza, že v hlavných smeroch a úlohách v oblasti múzejníctva

²² Zásady rozvoje českého múzejníctví. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1973, roč. XI, č. 4, s. 221–235. Blížšie k situácii v čs. múzejníctve 70. rokov pozri ŠPĚT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988, s. 252–269.

²³ LEFNEROVÁ, Libuše. Budování sítn tradic. *Vlastivědný věstník moravský*. 1979, roč. XXXI, č. 2, s. 217. K Politicko-organizačním opatřením bližšie pozri ŠPĚT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988, s. 254–255.

²⁴ ŠPĚT, Jiří. K problematice špecializovaných muzeí a špecializovaných expozic. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1977, roč. XV, č. 1, s. 9.

²⁵ Zásady spolupráce muzeí a galerií se školami, výchovnými zařízeními a mládeží. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1978, roč. XVI, č. 1, s. 43–46.

²⁶ Směry a výhledy dalšího rozvoje muzeí a galerií v ČSSR: (Schváleny usnesením vlády ČSR č. 390 ze dne 19. 12. 1979). *Muzejní a vlastivědná práce*. 1980, roč. XVIII, č. 3, s. 129–137.

²⁷ LEFNEROVÁ, Libuše. Budování sítn tradic. *Vlastivědný věstník moravský*. 1979, roč. XXXI, č. 2, s. 218.

²⁸ Kompletné znenie tohto uznesenia pozri v ŠPĚT, Jiří. *Zásady komplexní dokumentace období výstavby socialismu. Muzejní a vlastivědná práce*. 1981, roč. XIX, č. 4, s. 193–197.

²⁹ PUBAL, Václav. *Podniková - závodní muzea a sítn revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1986, s. 6–7.

³⁰ Ich plné znenie pozri v Jednotná síť muzeí, galerií a špecializovaných expozic ČSR. *Metodický zprávojad pro vlastivědu v Severomoravském kraji*. 1983, č. 6, s. 5–20.

³¹ Sieť špecializovaných expozícií mali tvoriť: expozície špecializovaných múzeí, tematické špecializované čiastkové expozície múzeí vlastivědného typu alebo galérií, monografické expozície a memoriálne múzeá, sprístupnené podnikové múzeá a vzorkovne, tematické expozície na sprístupnených pamiatkových a iných objektoch. *Ibidem*, s. 5, 19–20.

³² Úplné znenie tohto dokumentu pozri v Zásady profilace, oborového zaměření a špecializace muzeí ČSR – síť špecializovaných muzeí a špecializovaných muzejních pracovišť ČSR. *Metodický zprávojad pro vlastivědu v Severomoravském kraji*. 1983, č. 6, s. 21–27.

³³ PUBAL, Václav. *Podniková - závodní muzea a sítn revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1986, s. 8.

rokov 1981–1985, ktoré boli prijaté na celonárodnom aktíve v Ústí nad Labem (1981), sa: „[...] veřejnosti přístupná závodní muzea a síně revolučních tradic pokládají za „institute jednotné sítě muzeí a galerií – jednotné sítě specializovaných expozic, pokrývajících ve svém celku všechny úseky vývoje společnosti, přírody a umění.“³³ Aj na základe tohto vyjadrenia je zřejmé, že popri ostatných druhoch IRT práve tie, ktoré sa týkali podnikov, predsa len mali svoje špecifické miesto v rámci múzejnej siete ČSSR.

V súvislosti so začiatkom 8. päťročnice v polovici 80. rokov boli vydané ďalšie smernice, ktoré mali určovať rozvoj čs. múzejníctva v nadchádzajúcom období. Na margo rozširovania celoštátnej múzejnej siete o ďalšie inštitúcie či zariadenia uvádza Jiří Špět v jednom zo svojich komentárov nasledovné: „*Chápeme ji [jednotnú múzejnú sieť v ČSSR – pozn. M. V.] i nadále jako strukturu otevřenou, upravovatelnou a doplňovatelnou, ale to ještě neznamená, že se tím otvírají brány živelnosti pro neuvážlivé zakládání samostatných místních památníků, o jejichž zřizování se v posledním období začalo leckde usilovat. Naopak, chceme ve výhledu docílit toho, aby nejnižším článkem sítě – s výjimkou těch městských muzeí, jejichž samostatnost má společenské opodstatnění – se stalo dobře vybavené okresní muzeum a všechna ostatní zařízení v okrese byla jeho pobočkami. Bude-li tento princip zachován, nic potom nebrání tomu, aby s pomocí muzeí vznikaly i v obcích pamětní síně jako specializované expozice ve správě příslušného muzea.*“³⁴

I na základe tohto vyjadrenia je badateľné, že pre IRT napokon existovala možnosť začlenenia sa do múzejnej siete, ale teda jedine pod správcovstvom nejakej konkrétnej inštitúcie z múzejnej siete.

Iným významným aspektom vzťahu IRT a múzeí je miera odbornej výpomoci múzejných inštitúcií pri zriaďovaní či fungovaní izieb tradícií, prípadne otázka pribratia IRT pod svoje vedenie. Popritom, že základné múzejné zariadenia začali v krajoch postupne evidovať existujúce izby tradícií, mnohé IRT sa napokon aj stali vysunutou expozíciou resp. priamou súčasťou múzeí, čo v podstate dokladá i jedna z encyklopedických definícií samotnej izby tradícií.³⁵

Na prelome 70. a 80. rokov však kooperácia múzeí a izieb tradícií ešte nebola všade úplne dokonalá. Libuše Lefnerová vo svojom článku o situácii v Juhomoravskom kraji uvádza, že múzeá sa na budovaní IRT podieľali len vtedy, ak o to boli požiadané. Neexistovali totiž prostriedky, ktoré by túto spoluprácu učinili záväznou. Podobná aktivita múzejných inštitúcií bola teda len náhodná a múzeá mali prehľad iba o tých IRT, na ktorých tvorbe sa sami bezprostredne podieľali. Najúspešnejšia bola v tomto smere spolupráca múzeí s odborními školstva jednotlivých okresných národných výborov, ale aj s komisiami regionálnych dejín robotníckeho hnutia. Múzejní pracovníci sa museli zaoberať i riešením problému duplicity múzejných expozícií a IRT, a to kladením dôrazu na miestne špecifiká, s cieľom zabrániť tak nežiaducej uniformite. Týmto smerom sa mala uberať i metodická a odborná-poradenská činnosť, pozostávajúca z rôznych školení organizovaných múzeami, vydávania metodických príručiek k budovaniu IRT, ale aj publikovania katalógov najdôležitejších dokumentov, ktorých fotokópie príslušné múzeum izbám tradícií ponúkalo. Vždy tu tiež existovala možnosť zaoštarovať si z príslušného múzea kópiu nejakého zbierkového predmetu; vo výnimočných prípadoch si aj vypožičať originál. Odlišného charakteru boli potom IRT budované priamo v múzeách z ich zbierkového materiálu, ako súčasť vlastných múzejných expozícií.³⁷

Jedna z možností kooperácie múzeí a IRT sa dá ilustrovať na konkrétnom príklade okresu Frýdek-Místek. Vybraní pracovníci Okresného vlastivného múzea vo Frýdku-Místku boli na prelome 70. a 80. rokov poverení oznámiť sa s vtedajším stavom vybudovaných IRT v ich okrese. Prostredníctvom dotazníkovej akcie oslovili všetky zainteresované inštitúcie a po vyhodnotení došlých vyplnených materiálov následne zrealizovali niekoľko návštev vybraných izieb. Keďže zistili viaceré nedostatky rôzneho charakteru, spisali návrhy na ich riešenie, ako aj konkrétne možnosti metodickéj pomoci múzeí pri budovaní IRT. Tá pozostávala z nasledovných okruhov:

- metodická pomoc pri vyhľadávaní námetových okruhov pre IRT v inštitúcii alebo obci formou doporučenej literatúry, bibliografií a pod.;
- poskytovanie poradenskej metodickéj pomoci pri vlastnej realizácii IRT (metodika terénneho zberu, evidencia zozbieraných materiálov, príprava ideového návrhu a scenára a pod.);

- podľa potreby usporadúvanie praktických seminárov k problematike IRT (o možnostiach realizácie, ako aj ďalšieho využívania izieb tradícií);
- vydávanie metodických textov a zverejňovanie praktických skúseností a poznatkov z formovania IRT v okrese (obzvlášť možnosti a spôsoby ich oživovania, dopĺňovania a aktualizácie); odporúčanie novej literatúry k tejto problematike;
- čiastkové previerky IRT a usmerňovanie ich siete v okrese.³⁸

Treba povedať, že toto nebol jediný prípad úspešného vplyvu múzeí na fungovanie izieb tradícií – v literatúre možno nájsť i ďalšie správy o podobných počinoch.³⁹

V súvislosti s vytváraním programovej činnosti čs. múzeí pre druhú polovicu 80. rokov J. Špět potom bližšie konkretizoval úlohu múzeí voči IRT: „*Muzea budou i v 8. pětiletce poskytovat metodickou a odbornou pomoc závodům i jiným organizacím při budování jejich pamětných síní, a síní tradic, ale – pokud při tom půjde o dokumentační centrum ve smyslu usnesení vlády č. 234/80 – musí dbát toho, aby v těchto expozicích nebyly umísťovány sbírkové předměty, a jestliže ano, pak za podmínky, že se stanou součástí muzejního sbírkového fondu a budou podle platných předpisů pouze zapůjčovány.*“⁴⁰

Napokon, jeden zo slovenských autorov vo svojej práci z r. 1989 taktiež prízvukuje striktné sledovanie istých hraníc pri vytváraní izieb tradícií: „*Tieto zariadenia [IRT – pozn. M. V.] sú špecifickou formou špecializovaných expozícií o významných udalostiach alebo osobnostiach našich dejín. Ich expozície sa naďalej budú vytvárať zo zbierkových fondov múzeí a galérií, ku ktorým patria, pri dôslednom dodržiavaní vymedzených kritérií ich zriaďovania.*“⁴¹

Za zmienku stojí i fakt, že spolupráca múzeí a izieb revolučných tradícií prinášala obojstranné výhody. Prostredníctvom bližšieho poznania materiálov v IRT sa totiž mohla rozšíriť i dokumentácia jednotlivých múzeí.⁴²

³³ PUBAL, Václav. *Podniková - závodní muzea a síně revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1986, s. 8.

³⁴ PUBAL, Václav. *Síne revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 33.

³⁵ ŠPĚT, Jiří. *Muzea v nástupu do 8. pětiletky. Muzejní a vlastivědná práce*. 1986, roč. XXIV, č. 1, s. 7.

³⁶ Izby revolučných tradícií. In *Encyklopédia Slovenska*. II. zväzok, E-J. Bratislava: Veda, 1978, s. 468; SKRIVÁNEK, František. *Izby revolučních tradic v ROH*. Bratislava: Práca, 1982, s. 13.

³⁷ LEFNEROVÁ, Libuše. *Budování síní tradic. Vlastivědný věstník moravský*. 1979, roč. XXXI, č. 2, s. 218–219.

³⁸ Bližšie pozri KALUS, Jaromír, ŽÁČEK, Rudolf. *Muzeum a síně revolučních tradic. Metodický zpravodaj pro vlastivědu v Severomoravském kraji*. 1980, č. 3, s. 11–23.

³⁹ Za všetky aspoň CHUMCHAL, Milan. *Síň tradic Lidových mlčíc v Přerově. Muzejní a vlastivědná práce*. 1984, roč. XXII, č. 3, s. 134–137; SCHNEIDER, Evžen, KULÍŘ, Vratislav. *Některé zkušenosti z rozvíjení komplexní dokumentace současnosti v muzeích Jihočeského kraje. Muzejní a vlastivědná práce*. 1983, roč. XXI, č. 2, s. 65–73.

⁴⁰ ŠPĚT, Jiří. *Muzea v nástupu do 8. pětiletky. Muzejní a vlastivědná práce*. 1986, roč. XXIV, č. 1, s. 7.

⁴¹ HALAJ, Dušan. *Postavenie a úlohy izieb revolučných tradícií a pamätných izieb v procese formovania vlasteneckého a internacionalistického čítania*. Bratislava: Smena, 1989, s. 5.

⁴² SKRIVÁNEK, František. *Izby revolučních tradic v ROH*. Bratislava: Práca, 1982, s. 13.

V súvislosti s rozmachom budovania izieb revolučných tradícií nastala potreba zaviesť do ich vytvárania isté prvky odbornosti a organizácie. S postupom času, v priebehu 70. a 80. rokov, teda vzniklo väčšie množstvo metodických textov a príručiek, majúcich za cieľ zlepšiť úroveň pripravovaných IRT. Dá sa povedať, že v základných rysoch sú si tieto práce v mnohom podobné; odlišnosti badať najmä v súvislosti so špecifikami rôznych druhov izieb tradícií (podnikové, ROH, SZM a pod.).

Hlavná úloha izieb revolučných tradícií mala spočívať vo vhodným spôsobom realizovanej dokumentácii a sprístupňovaní materiálov verejnosti, týkajúcich sa revolučnej minulosti, ale i vtedajšej socialistickej prítomnosti obyvateľstva ČSSR. IRT teda predstavovali jeden zo spôsobov, nastolených oficiálnym programom KSČ, ako v oblasti výchovy a vzdelávania pôsobiť na spoločnosť. Tento cieľ mali účinne realizovať svojou ideovosťou, názornosťou, aktuálnosťou a straníckosťou.⁴³

Ich prvoradou úlohou bolo teda priamo pôsobiť na myslenie a konanie ľudí, predovšetkým mladšej generácie. Mali docieľiť, aby obyvateľstvo získalo vzťah k revolučným a národným tradíciám, tradíciám revolučného boja a KSČ, či tradíciám pokrokového hnutia mládeže; vzťah k vtedajším výsledkom socialistickeho budovania; vzťah k spoluobyvateľom svojej vlasti, najmä z hľadiska národnej príslušnosti; vzťah k iným krajinám z hľadiska vecného, ľudského i historického (vychádzajúc z triedneho princípu – základným kritériom bola pokrokovosť zriadenia jednotlivých krajín); vzťah k svojej krajine (prírodné krásy, bohatstvo vlasti, výsledky práce obyvateľstva v minulosti).⁴⁴

V tejto súvislosti môžeme v príručkách nájsť i základné znaky, ktorými sa jednotlivé izby či kútiky tradícií mali vyznačovať. Patrili sem: marxisticko-leninský prístup chápania dejín a ich zmyslu i súčasnosti; vyjadrenie historickej úlohy robotníckej triedy a vedúcej úlohy KSČ; zdôraznenie myšlienky proletárskeho a socialistickeho internacionizmu, priateľstva a spolupráce so ZSSR; účinné celistvé ideovúchovné pôsobenie na mladého človeka a podnietenie jeho odhodlania budovať socialistickú spoločnosť a naplňovať ciele vytýčené KSČ.⁴⁵ Podľa druhu izieb tradi-

cií mohli byť tieto základné znaky prípadne rozšírené aj o ďalšie.⁴⁶

Z dokumentačného hľadiska mali IRT pomáhať pri vyhľadávaní, sústreďovaní a evidovaní hmotných, písomných a fotografických dokumentačných materiálov, ktoré by slúžili „sústavnému oživovaniu pokrokovej histórie našich národov a národností, podľa regionálnej príslušnosti.“⁴⁷ Alebo inými slovami: „Zriaďovaním izieb pokrokových tradícií sa sledovalo vyhľadávanie, sústreďovanie, ochrana a kultúrno-výchovné využitie miestnych dokumentov a pamiatok.“⁴⁸

Po vyjasnení si cieľov a úloh je dôležité zodpovedať aj otázku, na čo sa IRT mali zameriavať z hľadiska obsahu, teda aké obdobia revolučnej histórie sa odporúčali ako vhodné na prezentovanie. Od toho sa potom odvíjalo i zhromažďovanie dokumentačného materiálu.

Každá izba revolučných tradícií v zásade musela vychádzať z tradícií miesta alebo inštitúcie, kde bola budovaná. V najvšeobecnejšom poňatí sa revolučnými tradíciami rozumeli predovšetkým tradície odboja proti feudalizmu, prvých robotníckych a vzdelávacích spolkov v období Rakúsko-Uhorska; činnosť sociálnodemokratickej strany, sociálnodemokratickej ľavice či komunistickej strany a ich telovýchovných, mládežníckych, ženských, kultúrnych, odborových organizácií; tradície protifašistického odboja a tradície socialistickej výstavby až do vtedajšej súčasnosti.⁴⁹

Vzhľadom k druhu IRT boli v oblasti tematiky pochopiteľne badateľné isté odlišnosti, najmä čo sa týka kladenia dôrazu na určité revolučné tradície. Niektoré tematické okruhy izieb tradícií bolo tiež možné primerane skrátiť, prípadne rozšíriť podľa konkrétneho vypracovaného ideového zámeru. V kútikoch revolučných tradícií, ktoré zvykli byť obsahovo zúženejšie, sa mohla viac prepracovať téma najtypickejšia pre konkrétny závod, školu či obec.⁵⁰

V jednotlivých príručkách, ktoré k problematike budovania izieb revolučných tradícií v 70. a 80. rokoch vznikli, sú odporúčané tema-

tické štruktúry a revolučné tradície prakticky vždy, viac či menej, rozdelené a popísané.⁵¹ Zamerajme sa však teraz na ďalšie zásady zriaďovania IRT, ktoré sú zmieňované prakticky v každej z dobových príručiek. Pochopiteľne, v mnohých veciach sú si tieto rady podobné; v jednotlivých prácach však možno badať aj isté odlišnosti.

Podľa jednej z metodík mal základ celého procesu budovania IRT spočívať v stanovení ideového zámeru zamýšľanej izby tradícií, vo vypracovaní scenára – literárneho a technického. Scenár mal určovať koncepciu izby tradícií na základe členenia jej základných častí do tematických celkov a príslušných priestorov. Ako východisko mu slúžili najnovšie poznatky bádania v danej oblasti, ako aj jasná ideová koncepcia, zrozumiteľná pre širšie vrstvy obyvateľstva. Žiaduce bolo poveriť jeho tvorbu odborných pracovníkov, ktorí mali dostatočné vedomosti o danom regióne, závode, JRD, ŠM či škole. Vypracovaný literárny scenár bolo následne potrebné predložiť príslušným straníckym orgánom a organizáciám na vyjadrenie a schválenie. Literárny scenár sa potom mal stať podkladom pre vyhotovenie technického scenára. Pod týmto pojmom sa rozumelo výtvarné stvárnenie zámerov vytyčených v scenári literárnom. Jednalo sa vlastne „o architektonicko-umelecké riešenie IRT, o základné členenie tematických celkov do priestoru, o určenie cirkulácie a spracovanie konečného výberu dokumentačného materiálu.“⁵² Okrem náskresov všetkých častí expozície podľa panelov mal technický scenár zahŕňať i informácie o presnom umiestnení textov, materiálov a ozdobných doplnkov. Jeho súčasťou mali byť tiež správne znenia všetkých textov, ktoré budú uvedené v IRT, a pri jednotlivých tematických celkoch i texty dokumentov, eventuálne fotografických dokumentov.

Za poslednú fázu vytvárania IRT bola považovaná jej samotná inštalácia. Tá sa mohla realizovať svojpomocne, a to v prípade, že daná inštitúcia či organizácia mala na to dostatok odborníkov. Druhá alternatíva spočívala v zadaní tejto úlohy nejakej z profesionálnych výstavňích organizácií, čo však predstavovalo po odbornej i finančnej stránke väčšiu náročnosť. Samozrejmom mala byť tiež snaha zapojiť do spolupráce miestnych kronikárov, učiteľov, výtvarníkov, aranžérov, rôznych remeselníkov, ako aj odborných pracovníkov okresných či mestských múzeí a archívov. Po zhromaždení

⁴³ Ibidem, s. 8.

⁴⁴ ČAPLOVIČ, Dušan. *Izby revolučných tradícií: Metodické pokyny pre zriaďovanie izieb revolučných tradícií*. Bratislava: Smena, 1975, s. 4–5.

⁴⁵ Blížšie pozri NEUBAUER, Jiří. *Budujeme síně a koutky revolučních tradic*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 106–115.

⁴⁶ Napr. pre izby tradícií v SZM bolo dôležité i zdôraznenie podielu pokrokového detského a mládežníckeho hnutia na realizácii politiky KSČ a vybojovaní cieľov, ktoré strana vytýčila. Ibidem, s. 110–111. Pozri tiež ŠUFLIARSKÝ, Jan. Ako ďalej pri zriaďovaní izieb revolučných tradícií. *Muzejná a vlastivědná práce*. 1963, roč. I, č. 1, s. 32.

⁴⁷ ČAPLOVIČ, Dušan. *Izby revolučných tradícií: Metodické pokyny pre zriaďovanie izieb revolučných tradícií*. Bratislava: Smena, 1975, s. 5.

⁴⁸ ŠUFLIARSKÝ, Jan. Ako ďalej pri zriaďovaní izieb revolučných tradícií. *Muzejná a vlastivědná práce*. 1963, roč. I, č. 1, s. 32.

⁴⁹ KALUS, Jaromír, ŽÁČEK, Rudolf. Muzeum a síně revolučních tradic. *Metodický zpravodaj pro vlastivědu v Severomoravském kraji*. 1980, č. 3, s. 17.

⁵⁰ ČAPLOVIČ, Dušan. *Izby revolučných tradícií: Metodické pokyny pre zriaďovanie izieb revolučných tradícií*. Bratislava: Smena, 1975, s. 8.

⁵¹ Blížšie pozri napr. Ibidem, s. 6–8; NEUBAUER, Jiří. *Výchova v duchu revolučních a internacionálních tradic v SSM*. Praha: Mladá fronta, 1978, s. 19–34; SKŘIVÁNEK, František. *Izby revolučných tradícií v ROH*. Bratislava: Práca, 1982, s. 8–9.

⁵² SKŘIVÁNEK, František. *Izby revolučných tradícií v ROH*. Bratislava: Práca, 1982, s. 12.

všetkých materiálov (panelov, vitrín, exponátov a pod.) sa mohla teda uskutočniť vlastná inštalácia expozície, v rámci ktorej sa dôraz kládol najmä na výzdobu a propagáciu.⁵³

Toto bol teda jeden z návodov ako pristupovať k tvorbe IRT. V inej z príručiek sa môžeme dočítať, že kľúčovým pre celý proces bolo dôkladne si premyslieť konkrétny postup, v rámci ktorého bude izba vznikať a ujasniť si jeho etapy. Budovanie IRT by malo podľa autora tejto metodiky prebiehať v rámci dvoch základných fáz – prípravného obdobia a obdobia vlastnej realizácie. Práve prvá menovaná fáza údajne zvykla byť pri tvorbe IRT najviac podceňovaná. V ideálnom prípade mala pozostávať zo zhotovenia ideového zámeru, teda stručného písomného dokumentu, približujúceho základné otázky a princípy, ktoré mali byť v izbe tradícií reflektované. Nasledovať malo spracovanie libreta, charakterizujúceho základné obsahové a logické celky, na ktoré mala byť expozícia rozdelená. Finálnym a zároveň kľúčovým dokumentom prípravnej fázy bol potom scenár, ktorý presne vytyčoval budúcu podobu expozície. Mal byť teda akýmsi podrobným sprievodcom IRT ešte pred jej vybudovaním.⁵⁴

Jednotlivé návody či metodiky sa popri prípravných fázach, ktoré boli venované obsahovej stránke IRT, podrobnejšie venovali i samotnému výtvarnému riešeniu izieb tradícií. V rámci tejto problematiky sa sledovali predovšetkým otázky vstupu do expozície, samotného priestoru (tvar, steny, stropy, podlaha, svetlo, zeleň a pod.), rozmiestneniu a výtvarnej podobe panelov, exponátov, audiovizuálnym prostriedkom atď. Autori príručiek v niektorých prípadoch nezabudli ani na typy k slávnostnému otvoreniu IRT.⁵⁵

Ešte pred samotným sprístupnením IRT bolo potrebné stanoviť, kedy mala byť táto

inštitúcia vôbec pre verejnosť otvorená. V tejto súvislosti sa ponúkali rôzne možnosti – buď iba určitý deň v týždni, prípadne len po predošlom ohlásení a pod. Zároveň sa musel určiť i konkrétny zodpovedný pracovník, ktorý sa mal o izbu tradícií starať a vedel by tiež návštevníkom podať primeraný odborný výklad. Ako uvádza Václav Pupal, v niektorých IRT sa nachádzal iba dozorca, a sprievod po expozícii bol vyriešený za pomoci nahrávok na magnetofónových páskach.⁵⁶

Samotné využitie izieb tradícií možno rozdeliť do niekoľkých oblastí. Kľúčovým bolo v prvom rade použitie IRT vo výchovno-vyučovacom procese, ktoré sa týkalo v podstate každej jednej izby. Tieto inštitúcie sa dali totiž zužitkovať pri výučbe dejepisu, občianskej výchovy, brannej výchovy, ale čiastočne aj pri vyučovaní takých predmetov, ako zemepis, prírodopis či literatúra. Mohli tiež poslúžiť ako odborné učebne. Medzi najčastejšie formy výkladu v izbách tradícií patrili prednášky, rozprávania, besedy alebo kombinované výklady.⁵⁷

Nemenej významné bolo využitie IRT pri príležitosti rôznych dôležitých politických výročí, štátnych sviatkov, ale aj miestnych jubileí (založenie JRD, vznik školy a pod.). V tejto súvislosti možno prejsť k ďalšej forme uplatnenia izieb tradícií, spočívajúcej v organizovaní rozličných slávnostných podujatí, ktoré by v nich prebiehali. Hoci mnohé IRT nemali optimálne priestorové podmienky, i tak v mnohých prípadoch poskytovali zázemie pre akcie rôznych organizácií, od pionierov až po zbory pre občianske záležitosti. Prebiehali v nich slávnostné fotografovania, besedy s pamätníkmi, odbojári či funkcionári komunistickej strany, oslavovania sa tu životné jubileá atď. Priestory izieb tradícií mohli byť popri hlavnej expozícii zužitkované taktiež na prezentovanie ďalších, menších výstav, viazucich sa napr. k nejakému konkrétnemu výročiu. Tieto výstavy však vždy mali byť blízke tematike príslušnej IRT, aby tak prispievali k jej aktualizácii.⁵⁸

Prírodzene, využitie izieb tradícií malo ešte svoje špecifiká vzhľadom k tomu, o aký druh

IRT sa jednalo. Napríklad podnikové izby tradícií boli využívané k prvému stretnutiu funkcionárov závodu s novými učňami, slávnostne sa tu odovzdávali výučné listy či vyznamenania, mohli sa tu organizovať stretnutia s družobnými hosťami alebo zahraničnými partnermi, atď.⁵⁹

Možno teda zhrnúť, že izby revolučných tradícií vznikajúce v Československu jednoznačne vychádzali zo sovietskeho vzoru, čo bolo koniec koncov dané vtedajšou geopolitickou situáciou. Napriek tomu ich existencia v rámci ČSR (ČSSR) mala svoje špecifiká. Najväčší rozmach budovania IRT sa dá časovo zaradiť až do obdobia normalizácie, pričom medzi výskytovo najpočetnejšie patrili izby tradícií pri vojenských či bezpečnostných útvaroch, ďalej školách (SZM) ale aj pri podnikoch alebo závodoch (ROH). Každý z týchto najfrekvencovanejších „druhov“ izieb tradícií mal iného zriaďovateľa (resp. správcu), čo sa potom odrazilo aj v niektorých osobitostiach v rámci ich fungovania. Vzťah IRT k múzeám nebol dlhú dobu vyjasnený, a hoci existovala potreba riešiť túto situáciu, dá sa povedať, že v komplexnosti sa vyriešiť nikdy nepodarilo. Až v druhej polovici 80. rokov sa za splnenia istých podmienok objavila potenciálna šanca pre IRT stať sa súčasťou múzejnej siete – väčšina existujúcich izieb tradícií však tieto podmienky reálne nespĺňala. O to viac mali byť IRT usmerňované metodickou pomocou múzejných inštitúcií a ich pracovníkov, ktorá mala viesť do budovania a fungovania izieb tradícií prvky organizácie a odbornosti, a to napr. vydávaním príručiek či návodov. Tie podrobne rozpisovali jednotlivé princípy vytvárania izieb tradícií, či už v oblasti ich cieľov a úloh, námetov, konkrétnych aspektov ich budovania, ale aj využívania.

Ak by sme sa pozreli na izby revolučných tradícií v súvislosti s fenoménom muzealizácie, v otázke motivácie vzniku IRT je odpoveď jednoznačná – izby tradícií boli budované v prevažnej miere živelne, zároveň však cielene, a to ako výrazný prostriedok, ktorý mal pôsobiť na poli ideovo-politickej výchovy a vzdelávania. V ich prípade teda nemožno hovoriť o objektívnom zachytení reality v snahe doložiť jej komplexnosť. V duchu ideových zámerov politiky komunistickej strany v Československu boli predmetom ich záujmu iba vybrané, „vhodné“ námety a témy, ktoré mali byť systematicky a zrozumiteľne predkladané

⁵³ Ibidem, s. 11–12. Porovnaj s inými metodikami, napr. ČAPLOVIC, Dušan. *Izby revolučných tradícií: Metodické pokyny pre zriadenie izieb revolučných tradícií*. Bratislava: Smena, 1975, s. 8–12; KOSTICKÝ, Bohumír. *Ideová príprava izieb revolučných tradícií*. In: OTTOMANSKÁ, Helena. *Učebné texty pro školení komisí dějin závodů: k sítím revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1985, s. 38–44; ŠOLC, Josef. *Síně a koutky revolučních tradic: metodický list*. Hodonín: Muzeum Hodonínska, 1980, s. 3–5.

⁵⁴ NEUBAUER, Jiří. *Budujeme síně a koutky revolučních tradic*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 94–100; PUPAL, Václav. *Síně revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 17–25.

⁵⁵ Blíže pozri napr. DVORÁK, Jan. *Názorné ukázky použití výtvarných prostředků i prostorového řešení sítí revolučních tradic, závodních i podnikových muzeí*. In: OTTOMANSKÁ, Helena. *Učebné texty pro školení komisí dějin závodů: k sítím revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1985, s. 56–72; NEUBAUER, Jiří. *Budujeme síně a koutky revolučních tradic*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 126–149; PUPAL, Václav. *Síně revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 29. Z metodik, priamo pochádzajúcich od múzejných pracovníkov napr. KALUS, Jaromír, ŽÁČEK, Rudolf. *Muzeum a síň revolučních tradic. Metodický zpravodaj pro vlastivědu v Severomoravském kraji*. 1980, č. 3, s. 17–20; ŠOLC, Josef. *Síně a koutky revolučních tradic: metodický list*. Hodonín: Muzeum Hodonínska, 1980, s. 5–7.

⁵⁶ PUPAL, Václav. *Síně revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 29–30.

⁵⁷ Jednotlivé izby tradícií sa vzhľadom k svojmu druhu viac zameriavali i na príslušné špecifické cieľové skupiny. Napríklad podnikové IRT na výchovu svojich zamestnancov, IRT v armáde či bezpečnosti na osvetu príslušníkov týchto zborov a pod.

⁵⁸ SKŘIVÁNEK, František. *Izby revolučních tradic v ROH*. Bratislava: Práca, 1982, s. 40–44; HALAJ, Dušan. *Postavenie a úlohy izieb revolučných tradícií a pamätných izieb v procese formovania vlasteneckého a internacionalistického čítania*. Bratislava: Smena, 1989, s. 10–19; ČAPLOVIC, Dušan. *Izby revolučních tradic: Metodické pokyny pro zriadenie izieb revolučních tradic*. Bratislava: Smena, 1975, s. 12–13; BRIŠŠ, Milan, CÍHÁK, Jozef. *Program pro zájmový útvar revolučních a bojových tradic pro žiakov středních škol*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1987, s. 29–30.

⁵⁹ PUPAL, Václav. *Síně revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983, s. 30. K špecifikám využitia iných druhov IRT pozri tiež napr. Metodický materiál k tvorbe Síní tradic JZD, Státních statků a STS ve Středočeském kraji. *Středočeské muzejnictví: Informační a metodický bulletin pro pracovníky muzeí Středočeského kraje*. 1982, č. 2, s. 18; Jak budovat síně tradic průmyslových podniků Středočeského kraje. *Středočeské muzejnictví: Informační a metodický bulletin pro pracovníky muzeí Středočeského kraje*. 1982, č. 4, s. 20.

verejnosti, za účelom formovania jej mienky „správnym smerom“.

Zároveň treba poznamenať, že niektoré izby tradícií pozostávali z expozícií, ktoré by sa dali posúdiť ako expozície múzejného charakteru. Minimálne sa im v niektorých aspektoch približovali. Nemožno teda úplne súhlasiť s generalizáciou Pavla Doušu, že pri IRT nešlo „o expozície múzejného charakteru, vystavujúci originálni doklady.“⁶⁰ Dôkazom je napr. Sín tradíc KS SNB Ostrava, v ktorej sa popri kópiách preukázateľne nachádzalo i relatívne väčšie množstvo originálnych dvoj- či trojrozmerných exponátov.⁶¹ Čo sa však týka iných hľadísk, napr. úrovne prezentácie, expozície izieb tradícií často nedosahovali patričnej úrovne. Ako ďalej pravdivo uvádza P. Douša, IRT nevznikli ako plánovité súčasť budovaného systému expozícií robotníckeho revolučného hnutia a výstavby socializmu v múzeách. Otázka ich začlenenia do múzejnej siete však bola neustále aktuálnou a za splnenia istých podmienok pre časť z nich i reálnou, najmä v neskoršom období 80. rokov.

Ak by sa teda celá problematika IRT mala zosumarizovať, dalo by sa povedať, že izby revolučných tradícií nikdy neašpirovali na všetky aspekty poslania múzeí v spoločnosti. S istým zveličením by sa dalo tvrdiť, že v niektorých ohľadoch boli v podstate akosi trpenou konkurenciou múzeí. V lepších prípadoch, ktorých však bolo pomenej, sa nachádzali niekde na pomedzí politicko-výchovných zariadení a odborných múzejných expozícií. Väčšinou však slúžili len čisto ideovým, propagandistickým účelom, čomu v prevažnej miere zodpovedala aj ich úroveň. Avšak práve týmto svojim pôsobením zaujímali nezastupiteľné miesto v dejinách formovania spoločnosti socialistického Československa. ■

Kľúčové slová:

izby revolučných tradícií, socialistické múzejníctvo, sieť múzeí, ideová výchova, československé dejiny

Keywords:

halls of revolutionary traditions, socialist museum work, museum network, ideological education, history of Czechoslovakia

Zoznam prameňov a literatúry:

Publikované pramene

BRIŠŠ, Milan, ČIHÁK, Jozef. *Program pre záujmový útvar revolučných a bojových tradícií pre žiakov stredných škôl*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987.

ČAPLOVIČ, Dušan. *Izby revolučných tradícií: Metodické pokyny pre zriaďovanie izieb revolučných tradícií*. Bratislava: Smena, 1975.

Jak budovať síné tradíc priemyslových podniků Stredočeského kraje. *Stredočeské múzejníctví: Informační a metodický bulletin pro pracovníky muzeí Stredočeského kraje*. 1982, č. 4, s. 20–32.

Jednotná síť muzeí, galerií a špecializovaných expozícií ČSR. *Metodický zpravodaj pro vlastivědu v Severomoravském kraji*. 1983, č. 6, s. 5–20.

MATIČKA, Václav. *Vojenství a revoluční bojové tradice*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1979.

Metodické pokyny k tvorbe obsahu siení cti a slávy v OS SR [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.osveta.mil.sk/data/files/2529.pdf>>.

Metodický materiál k tvorbě Síní tradic JZD, Státních statků a STS ve Stredočeském kraji. *Stredočeské múzejníctví: Informační a metodický bulletin pro pracovníky muzeí Stredočeského kraje*. 1982, č. 2, s. 18–28.

NEUBAUER, Jiří. *Budujeme síné a koutky revolučních tradic*. Praha: Mladá fronta, 1982.

NEUBAUER, Jiří. *Výchova v duchu revolučních a internacionálních tradic v SSM*. Praha: Mladá fronta, 1978.

OTTOMANSKÁ, Helena. *Učební texty pro školení komisí dějin závodů: k sáním revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1985.

PUBAL, Václav. *Podniková - závodní muzea a síné revolučních tradic*. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1986.

PUBAL, Václav. *Síné revolučních tradic*. Praha: Práce, 1983.

Sbírka zákonů Republiky československé. Ročník 1959.

SKŘIVÁNEK, František. *Izby revolučních tradícií v ROH*. Bratislava: Práca, 1982.

Směry a výhledy dalšího rozvoje muzeí a galerií v ČSSR: (Schváleny usnesením vlády ČSR č. 390 ze dne 19. 12. 1979). *Muzejní a vlastivědná práce*. 1980, roč. XVIII, č. 3, s. 129–137.

ŠOLC, Josef. *Síné a koutky revolučních tradic: metodický list*. Hodonín: Muzeum Hodonínska, 1980.

Zásady profilace, oborového zaměření a špecializace muzeí ČSR – síť špecializovaných muzeí a špecializovaných muzejních pracovišť ČSR. *Metodický zpravodaj pro vlastivědu v Severomoravském kraji*. 1983, č. 6, s. 21–27.

Zásady rozvoje českého múzejníctví. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1973, roč. XI, č. 4, s. 221–235.

Zásady spolupráce muzeí a galerií se školami, výchovnými zařízeními a mládeží. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1978, roč. XVI, č. 1, s. 43–46.

Nepublikované práce

DOUŠA, Pavel. *Organizace českého múzejníctví 1945–1989*. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005. Dizertačná práca. Vedúci práce doc. PhDr. Karel Boženek, Ph.D.

VITKO, Martin. *Príspevok k dejinám izieb revolučných tradícií v socialistickom Československu (na príklade Síné tradic Krajské správy SNB Ostrava)*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2014. Bakalárska diplomová práca. Vedúci práce Mgr. Otakar Kirsch, Ph.D. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/341805/ff_b_b1/Prispevok_k_dejinam_izieb_revolutnych_tradicii_v_socialistickom_Ceskoslovensku_na_priklade_Sine_tradic_Krajske_spravy_SNB_Ostrava_pdf>.

Encyklopédie

Encyklopédia Slovenska. II. zväzok, E-J. Bratislava: Veda, 1978.

Monografie

HALAJ, Dušan. *Postavenie a úlohy izieb revolučných tradícií a pamätných izieb v procese formovania vlasteneckého a internacionalistického citenia*. Bratislava: Smena, 1989.

STRÁNSKÝ, Zbyněk Zbyslav. *Úvod do studia muzeologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2000.

ŠPĚT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického múzejníctví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988.

ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého múzejníctví I.: (do roku 1945)*. Brno: Masarykova univerzita, 2003.

Štúdie a články

CHUMCHAL, Milan. *Sín tradic Lidových milicí v Přerově. Muzejní a vlastivědná práce*. 1984, roč. XXII, č. 3, s. 134–137.

KALUS, Jaromír, ŽÁČEK, Rudolf. *Muzeum a síné revolučních tradic. Metodický zpravodaj pro vlastivědu v Severomoravském kraji*. 1980, č. 3, s. 11–23.

LEFNEROVÁ, Libuše. *Budování síní tradic. Vlastivědný věstník moravský*. 1979, roč. XXXI, č. 2, s. 217–219.

SCHNEIDER, Evžen, KULÍŘ, Vratislav. *Některé zkušenosti z rozvíjení komplexní dokumentace současnosti v muzeích Jihočeského kraje. Muzejní a vlastivědná práce*. 1983, roč. XXI, č. 2, s. 65–73.

ŠPĚT, Jiří. *K problematice špecializovaných muzeí a špecializovaných expozícií. Muzejní a vlastivědná práce*. 1977, roč. XV, č. 1, s. 1–10.

ŠPĚT, Jiří. *Muzea v nástupu do 8. pětiletky. Muzejní a vlastivědná práce*. 1986, roč. XXIV, č. 1, s. 1–8.

ŠPĚT, Jiří. *Zásady komplexní dokumentace období výstavby socialismu. Muzejní a vlastivědná práce*. 1981, roč. č. 4, s. 193–197.

ŠUFLIARSKÝ, Jan. *Ako ďalej pri zriaďovaní izieb revolučných tradícií. Muzejní a vlastivědná práce*. 1963, roč. I, č. 1, s. 30–36.

ZITTA, František. *Síné bojových tradic a výchova mladé generace. Historie a vojenství*. 1974, č. 6, s. 119–123.

Elektronické zdroje

Pamätná izba. Cigeľ: *Oficiálne stránky obce* [online]. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.cigel.sk/pamatna-izba.phtml?id3=76209>>.

Pamätná izba Mateja Bela Očová: *Expozícia História Očovej. Múzeum.sk* [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.muzeum.sk/?obj=pamiatka&ix=pimb>>.

⁶⁰ DOUŠA, Pavel. *Organizace českého múzejníctví 1945–1989*. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005, s. 180. Dizertačná práca. Vedúci práce doc. PhDr. Karel Boženek, Ph.D.

⁶¹ Bližšie pozri VITKO, Martin. *Príspevok k dejinám izieb revolučných tradícií v socialistickom Československu (na príklade Síné tradic Krajské správy SNB Ostrava)*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2014. Bakalárska diplomová práca. Vedúci práce Mgr. Otakar Kirsch, Ph.D. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/341805/ff_b_b1/Prispevok_k_dejinam_izieb_revolutnych_tradicii_v_socialistickom_Ceskoslovensku_na_priklade_Sine_tradic_Krajske_spravy_SNB_Ostrava_pdf>.